

УДК 377.3

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-197-76-80

ГЛЯНЕНКО Катерина Андріївна –

кандидат педагогічних наук, викладач

комісії педагогічних дисциплін ВСП «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки
ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»»ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3008-9291>e-mail: kaglianenko@gmail.com

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ (ОХОРОНА ПРАЦІ)

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми.

Нині методологічним підґрунтям розвитку системи освіти в Україні виступають провідні ідеї, принципи та положення сучасної філософії освіти, психології, педагогіки, дидактики. Завдяки педагогічним теоріям відбувається розвиток дидактичних основ професійної освіти, формування змісту, технологій та методик з метою підготовки бакалаврів спеціальності «Професійна освіта (Охорона праці)». Сучасні інноваційні процеси в освітній діяльності посилюють необхідність їх дидактично-методологічного аналізу для практично значущої концептуалізації інноваційних дидактичних ідей та принципів.

Проблема підготовки фахівців професійної освіти завжди знаходилась в полі зору як педагогічної теорії, так і практики освіти. Проте на сучасному етапі суспільного розвитку вона набула особливої значущості. Якість освіти сьогодні розглядається як один із найважливіших чинників стабільного розвитку країни, її технологічної, економічної, інформаційної та моральної безпеки. Доцільно виокремити дві провідні групи причин актуалізації цієї проблеми – внутрішніх, безпосередньо взаємопов'язаних з нею, і зовнішніх, що стосуються системи освіти.

Сучасна система освіти, педагогічна теорія та практика істотно розширили професійно зорієнтований, інформаційний простори. Ці різноманітні професійні сфери та полікультурний інформаційний потенціал сучасного суспільства можуть бути сприятливими для самореалізації особистості. Спільні пошуки педагогів, викладачів, здобувачів освіти спрямовані на реалізацію професійних, освітніх, духовних ідеалів та вироблення нових форм їх реалізації. Здобувачі освіти мають переконатися в тому, що духовний, культурний, інтелектуальний розвиток особистості є прекрасним підґрунтям для реалізації себе у майбутній професійній діяльності. При цьому відкриваються життєтворчі перспективи, узгоджені з кращими традиціями як національними, так і загальнолюдськими. Тому процес підготовки студентів у закладах

вищої освіти має спрямовуватися на формування готовності до педагогічної діяльності та роботи на виробництві, що ґрунтується на потребі особистості у навчанні і вдосконаленні протягом життя.

Розв'язання цієї проблеми передбачає орієнтацію системи підготовки майбутнього фахівця на формування професійних якостей, soft skills, студентоцентровану освіту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальною для професійної педагогіки залишається проблема оновлення дидактики професійної освіти в умовах сучасних змін. На основі тих чи інших методологічних підходів окремі дидактичні положення досліджуються у сучасній професійній педагогіці: повага до особистості здобувача освіти та визнання його рівноправним партнером педагога в освітньому процесі; розуміння здобувача освіти як суб'єкта освітнього процесу для задоволення його освітніх потреб та забезпечення здобуття ним професійної освіти; студентоцентрикований підхід, гуманізація системи професійної освіти та її переорієнтація на особистість здобувача освіти як суб'єкта освітнього процесу, визнання його індивідуальної освітньої траєкторії, активне формування в нього потреби до самонавчання, саморозвитку, самовиховання; врахуванням вимог ринку праці до сучасного фахівця, формування soft skills, тобто таких особистісних характеристик, завдяки яким людина може успішно взаємодіяти в команді під час розв'язання будь-яких питань, вміти переконувати, презентувати та виступати публічно, тобто забезпечення конкурентоспроможності випускника закладу вищої освіти на ринку праці.

Проблема професійної компетентності в психолого-педагогічній літературі, як і питання визначення понять «компетентність» є комплексною і розглядається у різних аспектах, на сучасному етапі виокремилось два основних підходи до тлумачення цих понять. Науковці В. Веденський, Н. Ничкало, розглядають професійну компетентність як систему знань, умінь і навичок, в якій не

враховується мотиваційна сфера та сфера потреб особистості. Іншу позицію висловлюють І. Бахов, Б. Борщанська, С. Вишнякова, В. Жеребкіна, О. Савченко, аналізуючи професійну компетентність з точки зору залучення людини до загального світу цінностей, в якому особистість реалізує себе як фахівець, професіонал.

Метою статті є визначення особливостей та принципів формування професійної компетентності здобувачів вищої освіти через soft skills.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі комплексної системи педагогічних теорій у межах дидактичних основ професійної освіти втілюються в освітньому процесі інноваційні підходи, принципи та технології, які виражають сутність і значущість сучасної професійної педагогіки під час формування у здобувачів вищої освіти, діяльність яких в майбутньому пов'язана з викладанням та роботою на виробництві, професійних якостей.

В освітньому процесі декларується визнання здобувача освіти партнером педагога. У своїх працях А. Гжегорчик [3, с. 127] розглядає способи та психолого-педагогічні техніки впливу одного суб'єкта на іншого, зокрема вплив у контексті педагогічного спілкування викладач – здобувач освіти, акцентуючи увагу на ненасильницьких впливах, що здійснюється під час згоди; питання передавання інформації, повчання; нешкідливість (морально-духовна, психічна того чи іншого впливу тощо); ненасильницькі впливи, що здійснюються під час конфліктних ситуацій [7, с. 148–167]. Така педагогічна взаємодія поєднує педагогічну етику та формування soft skills, а її норми та правила реалізуються у відповідних дидактичних принципах педагогічного партнерства та спілкування.

У словнику з професійної освіти Н. Нічкало розглядає професійну компетентність як сукупність знань, умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності, уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію. У свою чергу І. Зязюн зазначає, що зміст професійної компетентності – це знання предмета, методики його викладання, педагогіки і психології [5, с. 47]. Професійна компетентність розуміється як коло питань, в яких суб'єкт володіє знаннями, досвідом, сукупність яких відображає соціальнопрофесійний статус і професійну кваліфікацію, а також особистісні, індивідуальні особливості, які забезпечують можливість реалізації певної професійної діяльності.

Водночас, велика кількість інформації – ідей, теорій, технологій – швидко змінюється, перетворюється, застаріває. У зв'язку з цим обсяг знань, набутих протягом навчання, стає неактуальним уже через 3-5 років професійної діяльності. У переважній більшості сучасних виробництв саме з такою частотою відбувається радикальне оновлення професійних знань, конкурентоспроможні великі підприємства промисловості потребують постійного впровадження нової техніки та сучасних технологій, тому вимагають постійної готовності працівників до змін характеру праці й самих професій, зростання загальноосвітнього та технічного рівнів, самоосвіти та самовдосконалення. Отже, виникає потреба у всебічному гармонійному розвитку всіх людей, які беруть участь у виробництві. Тому майбутні фахівці повинні бути налаштовані на постійне оновлення своїх знань, професійних умінь і навичок, збагачення досвіду пізнавальної та практичної діяльності.

Водночас, професійна компетентність розглядається як здатність, що не може бути обмежена лише наявністю певного обсягу знань, умінь і навичок. Здебільшого вона передбачає такі особистісні якості, що забезпечують можливість знайти й відібрати необхідне знання, спосіб дії в певній ситуації. Тому, на думку Г. А. Ларіонової, професійна компетентність – системне поняття, коло повноважень у сфері діяльності, коло питань, з яких суб'єкт володіє знаннями, досвідом, сукупність яких відображає статус і кваліфікацію, а також індивідуальні особливості (здібності), що забезпечують можливість реалізації певної діяльності, наголошуючи на тому, що компетентність є освітній результат, що відображає готовність здобувача освіти до реального володіння методами і засобами професійної діяльності та вміння застосовувати їх на практиці [1].

Професійна культура, як основа професійної компетентності, охоплює індивідуально відпрацьовані стратегії, засоби та прийоми розв'язання різноманітних завдань професійної діяльності. Найбільш важливими її компонентами є: системний світогляд і модельне мислення; конкретно-предметні знання, уміння, навички; рефлексивний та інформаційний складники; організаційно-діяльнісна компетентність праці, спілкування і саморозвитку; професійна творча діяльність. Системний розвиток кожного з цих компонентів має відбуватися під час професійної підготовки здобувачів освіти. Систематичний світогляд є необхідною умовою організації та здійснення управлінської діяльності на всіх рівнях виробництва. Саме він забезпечує можливість

приймати оптимальні рішення в нестандартних, складних ситуаціях. Завдяки системним уявленням стає можливим визначити суперечності, сформулювати проблему, знайти оптимальні шляхи її розв'язання.

На думку В. О. Слатьоніна, професійний саморозвиток як основа самовдосконалення, складається з двох компонентів: зовнішніх умов, що створюються певними обставинами, позиціями, та внутрішніх здібностей, які передбачають наявність потреби до оновлення, розвитку, самопізнання, розуміння своїх дій, мети, засобів. Найбільш значущим для професійно-особистісного розвитку при цьому є досвід самовдосконалення, що виявляється у зростанні творчого потенціалу особистості [1].

У межах нашого дослідження розглядаємо якість підготовки фахівця професійної освіти як складову ефективного формування професійної компетентності через систему сформованих знань, умінь, предметних та соціальних навичок, надбання дидактики професійної освіти.

У процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти здійснюється всебічний розвиток усіх здібностей особистості, зокрема, формування професійних компетентностей фахівця. Становлення фахівця розпочинається у закладі освіти і супроводжується формуванням його професійно важливих якостей. «Під професійним становленням фахівця розуміють процес прогресивної зміни його особистості внаслідок соціальних впливів професійної діяльності і власної активності, спрямованої на самовдосконалення. Становлення обов'язково передбачає потребу у розвитку і саморозвитку, можливість і реальність її задоволення, а також потребу у професійному самозбереженні. Професійне становлення – це формування професійної спрямованості, компетентності, соціально значущих та професійно важливих якостей і їх інтеграції» [8].

Професійні компетентності передбачають життєво важливі характеристики особистості, які мають відповідати вимогам певної професії та сприяти її успішному оволодінню. Професійно значущі якості є однією із можливих передумов професійної придатності, що характеризує певні здібності і складає їх структуру; вони є передумовою професійної діяльності а, з іншого боку, професійно значущі якості самі удосконалюються, шліфуються в ході діяльності [6].

Сьогодні професійно значущими

якостями сучасного фахівця є *soft skills*. На думку Ілона Маска: «Загалом люди отримують задоволення від взаємодії з іншими людьми. Якщо ви працюєте над проектом, до якого залучено команду, то вміння взаємодіяти – надважливе, а спілкування з іншими – найголовніший челендж». До цих навичок, на думку підприємця, включено:

- вміння спілкуватися;
- залученість до спільної справи;
- гнучкість/адаптивність;
- продуктивність (ефективність);
- вміння спостерігати, слухати, аналізувати.

Ілон Маск стверджує, що у час швидкого зростання технологій перелічені пункти мають стати надбанням чи не кожного здобувача на будь-яку посаду у сфері цифрових технологій чи то інших високотехнологічних індустрій [10].

Окремо необхідно зазначити вміння критично мислити, тобто аналізувати ситуацію, що склалася, робити корисні висновки та змінювати поведінку відповідно до середовища. Також важливою характеристикою сучасного фахівця вважається емпатія, здатність відчувати, розуміти та аналізувати почуття та емоції інших людей.

Отже, сьогодні, на думку стейкхолдерів, *soft skills* – особистісна характеристика успішного працівника – є пріоритетом сучасних організацій та підприємств і в команді без них не обійтися. Такі навички, як вміння слухати, комунікувати, співпереживати, спільно знаходити нестандартні рішення, чітко презентувати та висловлювати думки, перетворюють технічного працівника на інтерактивного члена команди, частину професійної спільноти та людину майбутнього.

Сучасна дидактика тісно пов'язана з педагогічними технологіями, зокрема інформаційно-комунікаційними. Саме інформаційно-комунікаційні технології мають безмежні можливості щодо вдосконалення процесу самостійного пошуку знань. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій забезпечує більш повну і точну інформацію про духовно-психічні процеси людини і її стани, інтенсифікує взаємодію викладача і здобувача освіти, збільшує обсяги самостійної роботи, унаочнює і робить доступним для розуміння навіть складний матеріал. Впровадження інформаційних технологій у процесі професійної підготовки може бути продуктивним, якщо отримана інформація за їх допомогою буде відповідати науковим уявленням про психічне; за рівнем складності й обсягу вона буде доступною

здобувачам освіти для розуміння та усвідомлення. Оскільки ефективність застосування інформаційно-комунікаційних технологій значною мірою залежить від професійної підготовки викладача, йому необхідно постійно працювати над підвищенням своєї кваліфікації, передусім через самоосвіту. Тому дидактичні принципи та умови формування професійно важливих якостей майбутніх фахівців професійної освіти є специфічними [11].

Особливості кваліфікаційної характеристики бакалаврів з професійної освіти (Охорона праці) передбачають підготовку фахівців, здатних здійснювати освітню діяльність із професійної підготовки технічних фахівців, кваліфікованих робітників і працівників підприємств, установ та організацій галузі 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 015 Професійна освіта (Охорона праці) (Стандарт) [9].

Важливим у процесі професійної підготовки є оволодіння здобувачами освіти основними поняттями, концепціями, принципами та технологіями наук про освіту, фундаментальних і прикладних наук галузі. При цьому визначаються наступні професійно значущі особистісні якості фахівців професійної освіти: всебічна педагогічна та психологічна компетентність, яка передбачає знання теорій та методів, прагнення розв'язувати складні спеціалізовані задачі та вирішувати практичні проблем в професійній освіті та виробничій діяльності.

В освітньо-кваліфікаційній характеристиці бакалавра професійної освіти (Охорона праці) визначені особистісні професійні якості, зокрема: здатність спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово, здатність приймати обґрунтовані рішення, навички використання інформаційних і комунікаційних технологій, здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями, здатність працювати в команді, здатність виявляти ініціативу та підприємливість тощо [9].

Сучасна дидактика професійного навчання в умовах інформаційного суспільства істотно розширила свою методологічну основу та освітні можливості в контексті педагогічних теорій та практик. Професійною підготовкою розпочинається багатоступенева освіта молоді, яка стає неможливою без реалізації принципу наступності. З метою забезпечення неперервності та наступності передпрофесійного і професійного навчання здобувачів освіти виникає необхідність підвищення системного значення спеціальності майбутніх фахівців. Потрібно враховувати те, що цінність здобутих знань

суттєво зростає тоді, коли вони як необхідні елементи органічно вписуються в зміст професійної підготовки. Це насамперед ті знання, які здобувачі освіти отримують із професійно орієнтованих дисциплін. Зміст обов'язкових професійно орієнтованих дисциплін сприяє формуванню професійно важливих якостей майбутніх фахівців професійної освіти (Охорона праці).

Особливе значення в процесі професійної підготовки відіграють дидактичні основи професійної освіти. Тому дидактичними засадами формування професійних якостей фахівця є формування психолого-педагогічної компетентності студентів; формування у здобувачів вищої освіти загальних та фахових компетентностей, необхідних для організації навчання, спрямованого на розвиток особистості здобувачів освіти та їх творчої самореалізації у майбутній професійній діяльності; набуття досвіду застосування дидактичних знань й умінь на практиці; забезпечення особистісно зорієнтованого, діяльнісного підходу в освітньому процесі, який здатний подолати інертність, пасивність у здобутті знань, натомість стане потужним чинником активності, соціального й особистісного вибору гуманістичної орієнтації та спрямування.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Отже, мають бути сформовані відповідні соціально-ціннісні та особистісні якості, які відповідають найважливішим вимогам стейкхолдерів: уміння використовувати знання та навички, розуміння специфіки умов праці, відповідальність, уміння слухати, висловлювати думки стисло і доступно, знаходити нестандартні рішення. У зв'язку з цим відбувається оновлення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців, що виявляється в постійному оновленні змісту освіти, що полягає у можливості формування загальних, соціальних, фахових компетентностей. Це сприяє підвищенню якості підготовки бакалаврів, конкурентоспроможних фахівців, здатних до прогнозування, самоосвіти, самовдосконалення. Тому, ґрунтуючись на дидактичних принципах професійної освіти, відбувається формування сучасних професійно важливих якостей майбутніх фахівців, діяльність яких пов'язана з роботою на виробництві та викладанням.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у формуванні особистісних характеристик, завдяки яким фахівець може успішно взаємодіяти в команді під час розв'язання будь-яких питань.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Васянович Г., Онищенко В. Дидактичні засади формування професійних якостей майбутніх кваліфікованих робітників // Педагогіка і психологія професійної освіти, 2014, № 1 С. 7–25.
2. Вознюк А. В. Педагогическая синергетика : монографія. Житомир : Изд-во ЖГУ им. И. Франка, 2012. 812 с.
3. Гжегорчик А. Життя як виклик. Вступ до раціоналістичної філософії. Варшава ; Львів, 1997. 263 с.
4. Гляненко К. А. Особливості готовності педагогів до інноваційної діяльності / К. А. Гляненко // Фізико-математична освіта : науковий журнал. Вип. 4 (14) / Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, Фізико-математичний факультет редкол.: О. В. Семеніхіна (гол.ред.) [та ін.]. Суми : [СумДПУ ім. А. С. Макаренка], 2017. С. 29–32.
5. Педагогічна майстерність : Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамушенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. К. : Вища школа, 1997. 349 с.
6. Петренко Л. Формування базових компетенцій у майбутніх кваліфікованих робітників // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / [редкол. : В. О. Радкевич (голова) та ін.]. К. : Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2011. Вип.1. С. 177–190.
7. Професійна освіта : словник: Навч. посіб. для учнів і пед. працівників проф.-техн. навч. закл. / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти ; уклад. С. У. Гончаренко [та ін.] ; ред. Н. Г. Ничкало. К. : Вища школа, 2000. 380 с.
8. Силкін О. О. Зміст терміну «професійно значущі якості особистості» і технологія визначення цих якостей для окремого фахівця // <http://ea.donntu.org:8080/jspui/bitstream/123456789/24050/1/sylkin.pdf>
9. Стандарт вищої освіти України перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 – «Освіта / Педагогіка», спеціальність 015 – «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/11/22/2019-11-22-015-B.pdf>
10. Що таке soft skills? [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://jobs.innovacs.com/uk/blog/soft-skills-vazhlyvi-syogodni>

REFERENCES

1. Vasianovych, H., Onyshchenko, V. (2014). *Dydaktychni zasady formuvannya profesiinykh yakosteï maibutnykh kvalifikovanykh robotnykiv*. [Didactic ambush the formulation of professional skills and

professional skills].

2. Vozniuk, A. V. (2012). *Pedahohycheskaia synerhetyk*. [Pedagogical synergetics]. Zhytomyr.
3. Hzhedorchyk, A. (1997). *Zhyttia yak vyklyk. Vstup do ratsionalistychnoi filosofii*. [Life is like a challenge. Entry to rationalistic philosophy]. Varshava, Lviv.
4. Hlianenko, K. A. (2017). *Osoblyvosti hotovnosti pedahohiv do innovatsiinoi diialnosti*. [Special features of the readiness of teachers before innovation]. Sumy.
5. *Pedahohichna maisternist*. (1997). [Pedagogical excellence]. Kyiv.
6. Petrenko, L. (2011). *Formuvannia bazovykh kompetensii u maibutnykh kvalifikovanykh robotnykiv*. [Formation of basic competencies among highly qualified workers]. Kyiv.
7. *Profesiina osvita*. (2000). [Professional education]. Kyiv.
8. Sylkin, O. O. *Zmist terminu «profesiino znachushchi yakosti osobystosti» i tekhnolohiia vyznachennia tsykh yakosteï dlia okremoho fakhivtsia*. [The content of the concept of "professionally significant personality traits" and the technology for determining these qualities for an individual specialist].
9. *Standart vyshchoi osvity Ukrainy pershyi (bakalavrskyi) riven, haluz znan 01 – «Osvita / Pedahohika», spetsialnist 015 – «Profesiina osvita (za spetsializatsiiami)» (2019)*. [The standard of higher education in Ukraine]. Kyiv.
10. Shcho take soft skills? [What is soft skills].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГЛЯНЕНКО Катерина Андріївна – кандидат педагогічних наук, Відокремлений структурний підрозділ «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки» Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет».

Наукові інтереси: педагогічні технології формування соціальної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти, дидактичні основи професійної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

GLYANENKO Kateryna Andriyivna – Candidate of Pedagogical Sciences, On the basis of the structural education of the «Dniprovsky Faculty of Engineering and Pedagogy, the sovereign educational institution of the foundation «Ukrainian State Chemical and Technological University».

Circle of scientific interests: pedagogical technologies for the formulation of social competence and potential professional education, didactic bases of professional education.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2021 р.